

Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen
Stadsarkitekt Johanna Wiklander
Översiktsplanerare Adam Hörnedal

Dnr KS 2016-133

Arkitekturprogram för Linköpings innerstad

Samrådsredogörelse

Innehållsförteckning

Genomfört samråd	3
Sammanfattning och förslag till revideringar	3
Inkomna yttranden under samrådet	5
Myndigheter	5
Grannkommuner	5
Statliga och kommunala verk, stiftelser, bolag, förbund och resultatenheter	5
Kommunala nämnder och utskott	5
Intresseföreningar	5
Företag	5
Privatpersoner	5
Inkomna synpunkter, sorterade efter ämne	6
Inget att erinra	6
Tillstyrkan	6
Tillstyrkan med kompletterande synpunkter	6
Arkitektonisk kvalitet	6
Arkitektonisk idé och arkitekturbegreppet	8
Stadsbyggnadsprinciperna	9
Kulturmiljö och riksintressena	11
Hållbarhetsaspekter	13
Stadens ljus och belysning	14
Besöksnäringen	15
Stadens silhuett	15
Offentlig konst och tillfällig arkitektur	15
Medborgardeltaktighet	16
Processer för implementering och genomförande	16
Ekonomiska konsekvenser	17
Övrigt	17

Genomfört samråd

Förslaget till Arkitekturprogram för Linköpings innerstad var föremål för samråd under perioden 27 juni till 30 september 2016. Samrådsförfarandet är en del av den i Plan- och bygglagen reglerade planprocessen och syftar bland annat till att engagera Linköpingsborna i planarbetet.

Under samrådstiden fanns samrådsutställningar på Medborgarkontoret City på stadsbiblioteket i Linköping och i Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningens kundtjänst samt en affischkampanj på farbror Melins torg. Under samrådstiden har kommunen hållit tre samrådsmöten i form av workshops där det funnits möjlighet att ställa frågor och diskutera planförslaget med planförfattarna. En arkitekturföreläsning riktad till allmänheten med inriktning på Arkitekturprogrammets innehåll har också hållits. Ett speciellt möte med stadens arkitekter har genomförts och ett samtal med ledningen för Citysamverkan. Totalt deltog ca 80 personer i dessa aktiviteter.

Arkitekturprogrammet har också varit möjligt för medborgarna att diskutera vid *MoS på stan* (Stadsfesten) i augusti och under *Gatuliv* i september.

Under samrådstiden har det inkommit 30 skrivelser. Av dessa är fem från privatpersoner, 19 st från myndigheter och organisationer och sex stycken meddelar endast att de inte lämnar någon synpunkt. 16 st yttranden har uttryckligen tillstyrkt samrådshandlingen.

Sammanfattning och förslag till revideringar

Bland de myndigheter, organisationer och företag som har yttrat sig över samrådshandlingen är det huvudsakligen aktörer lokaliserade i Linköping som berörs av Arkitekturprogrammet i sin verksamhet. Några speciellt intresserade medborgare har yttrat sig över samrådshandlingen, vilket är extra glädjande. Ett större underlag av medborgardelaktighet i samrådsskedet hade dock varit önskvärt. Det relativt låga antalet yttranden från privatpersoner bedöms bero på att det kan vara svårt att lämna synpunkter på ett så pass specifikt och specialiserat ämnesområde samtidigt som många medborgare ser ambitionen att öka kvaliteten på det som byggs i Linköping som angeläget.

Inget av yttrandena ifrågasätter Arkitekturprogrammets målbild. Att sträva efter god kvalitet är något gemeneman uppfattar som en konstruktiv, bra och långsiktig aktivitet.

Den kritik och de synpunkter som kommit in berör huvudsakligen följande områden:

- Arkitektonisk kvalitet och arkitektonisk idé
- Stadsbyggnadsprinciperna
- Kulturmiljö och riksintressena
- Processen för implementering och ekonomiska konsekvenser

Planförslaget har förtydligats och kompletterats utifrån konstruktiva och relevanta synpunkter under samrådstiden, enligt följande:

- **Bakgrund** – arkitekturens och stadsmiljöns betydelse för besöksnäringen har förstärkts i bakgrundstexten. Vikten av god planering och strategiska processer hos alla aktörer har poängterats. Texten har precisats avseende stadens silhuett. Det framgår i den att domkyrkans tillsammans med andra höga byggnader och skorstenar kommer att fortsätta att

dominera stadens silhuett från det omgivande landskapet men att siktlinjer inne i stadsmassan kan komma att påverkas av nya projekt i innerstaden.

- **Stadsbyggnad** – den text som beskriver stadsbyggandets tre ”byggstenar” har justerats så att de numer är *det kontinuerliga gatunätet, stadens offentliga rum* (tidigare torg och parker) och *byggnader*. Den tidigare stadsbyggnadsprincipen ”Vegetation och vatten i stadsmiljön” har kompletterats till att nu även omfatta torg och parker. Principen har sammanfattas till att kallas ”Torg, parker, vegetation och vatten för variation och hållbarhet”. Den nya stadsbyggnadsprincipen ”Platsens historia, en resurs”, har lagts till och handlar om att se historiska element som en resurs vid formgivning av nya stadsdelar.
- **Hållbart stadsbyggande** – Arkitekturprogrammets föreslagna principer för stadsbyggandet och övriga utgångspunkter för en tätare och mer effektiv stad stödjer såväl kommunens CO₂-neutralitetsmålsättning, Sveriges miljö kvalitetsmål och FN:s 17 globala hållbarhetsmål genom att de skapar förutsättningar för en mer hållbar livsstil. I en tätare stad med ett kontinuerligt gatunät går det lätt att gå och cykla och det är lättare för människor att mötas, det skapas också bättre underlag för kollektivtrafik. I programmet har kopplingen till kommunens CO₂-neutralitetsmål förtydligats. Texten om social hållbarhet har kompletterats med att blandade upplåtelseformer kan bidra både till en mer varierad stadsbebyggelse och social sammanhållning. Texten om ekologisk hållbarhet har kompletterats genom att förtydliga vegetationen och vattnets betydelse för såväl ekosystemtjänster som stadskvaliteter. Förtydligande av den kulturella hållbarheten har gjorts.
- **Arkitektur** – stycket under rubriken *robust* har kompletterats med en kommentar om CO₂-neutraliteten som en del i bedömning av en byggnads arkitektoniska kvalitet. Vikten av att arkitekturen är tillgänglig för alla har förtydligats under rubriken *Användbar*. De tidigare *målsättningarna* har ändrats till *strategier*. Beskrivningen av vad en *arkitektonisk idé* kan vara, har utvecklats något i texten.
- **Arkitektonisk kvalitet i olika sektorer** – under rubriken *Konst i det offentliga rummet* beskrivs den sk. 1%-regeln och ett förtydligande kring att ansvaret för konstnärliga projekt i det offentliga rummet ligger hos Kultur- och fritidsnämnden i kommunen. Texten har också kompletterats med att offentlig konst i hög grad kan bidra till att stadens offentliga platser, tillsammans med landskapsarkitekturen och den omgivande bebyggelsens kvalitet, får den berörande dimension som eftersträvas.
- **Riksintressen** – ändrad benämning av riksintresse för friluftsliv till *Stångåns vattensystem* (tidigare Kinda kanal).
- **Tillkommande** – handlingsplan för det fortsatta arbetet.

Inkomna yttranden under samrådet

Myndigheter

1. Polismyndigheten	2016-08-08
2. Försvarets materielverk	2016-09-13
3. Länsstyrelsen Östergötland	2016-09-28
4. Sjöfartsverket	2016-09-29
5. Försvarsmakten	2016-10-03
6. Linköpings universitet	2016-10-06

Grannkommuner

7. Kinda kommun	2016-09-05
8. Ödeshögs kommun	2016-09-27
9. Motala kommun	2016-09-29
10. Norrköpings kommun	2016-10-11

Statliga och kommunala verk, stiftelser, bolag, förbund och resultatenheter

11. Regionförbundet Kalmar län	2016-09-13
12. Sankt Kors	2016-09-20
13. Region Östergötland	2016-09-26
14. Tekniska verken	2016-09-27
15. Visit Linköping & Co	2016-09-27
16. Lejonfastigheter	2016-09-30
17. Statens fastighetsverk	2016-10-03

Kommunala nämnder och utskott

18. Kultur- och fritidsnämnden	2016-09-06
19. Barn- och ungdomsnämnden	2016-10-07
20. Bildningsnämnden	2016-10-10

Intresseföreningar

21. Bahá í-samfundet Linköping	2016-09-22
22. Cityfastighetsägarna	2016-09-30
23. Linköpings guideklubb	2016-10-03

Företag

24. White arkitekter AB	2016-09-30
-------------------------	------------

Privatpersoner

25. John Ericson	2016-09-19
26. Emil Nilsson	2016-09-25
27. Sune Sandström	2016-09-30
28. Anders Johansson	2016-10-04
29. Hans Stålnér	2016-10-10

Inkomna synpunkter, sorterade efter ämne

Inledningsvis listas inkomna yttranden vars avsändare antingen avstår från att yttra sig eller tillstyrker planförslaget. Yttranden som endast innehåller mindre kompletterande ändringar listas här likväl.

Därefter redovisas yttranden som besvaras av kommunen. Svaren har sorterats efter ämne. Detta innebär att en avsändares synpunkter kan återfinnas under flera ämnesrubriker. Under varje ämnesrubrik sammanfattas inkomna synpunkter och därefter, i förekommande fall, redogörs kommunens ställningstagande i *kursiv* stil.

Några synpunkter berör inte planens ämne och dessa har följaktligen inte föranlett någon förändring av programmet.

Inget att erinra

- Polismyndigheten
- Kinda kommun
- Försvarets materielverk
- Regionförbundet Kalmar
- Ödeshögs kommun
- Sjöfartsverket

Tillstyrkan

- Sankt Kors
- Motala kommun
- Norrköpings kommun
- Region Östergötland

Tillstyrkan med kompletterande synpunkter

- Barn- och ungdomsnämnden
- Bildningsnämnden
- Kultur- och fritidsnämnden
- Tekniska verken
- Linköpings universitet

Arkitektonisk kvalitet

1. **Länsstyrelsen** ställer sig positiv till programmet och konstaterar att både Arkitekturprogrammet och den parallella planen för Linköpings mötesplatser kommer att ge en långsiktig hållbar utveckling av innerstaden vad gäller offentliga rum och god bebyggd miljö. Länsstyrelsen konstaterar också att programmet kommer rätt i tiden i förhållande till regeringens planerade arbete med en nationell arkitekturpolicy.
2. **Länsstyrelsen** lyfter fram betydelsen av, särskilt offentliga, byggnaders tillgänglighet vid sidan av rent estetiska, kvalitativa och tekniska värden. Länsstyrelsen anser att tillgänglighetsaspekten tydligare bör lyftas fram i Arkitekturprogrammet för innerstaden.

3. **Statens fastighetsverk** är positivt inställda till Arkitekturprogrammet, med betoning om att bevarandet av stadskärnans kvaliteter är grundläggande och att förändringar ska förstärka och utveckla den karaktären.
4. **Linköpings guideklubb** anser att samrådshandlingen är intressant och engagerande samt instämmer i att det offentliga byggandet ska vara ett föredöme.
5. **Linköpings guideklubb** hoppas att ett offentligt byggande kommer att genomsyra exploatering och förtätning av innerstaden och att marknadskrafterna inte blir styrande.
6. **Sankt Kors** ser mycket positiv till att kommunen vill vara ett föredöme rörande arkitektonisk kvalitet och vidhåller om att samverkan, struktur och god planering är viktigt för att undvika förseningar i processer.
7. **Cityfastighetsägarna i Linköping** anser att det måste finnas avvägningar i varje enskilt projekt, där kraven inte får bli för högt ställda på mindre projekt.
8. **Lejonfastigheter** ifrågasätter Arkitekturprogrammets formuleringar om att arkitekttävlingar bör användas med tätare intervall. Lejonfastigheter bedömer att arkitekttävlingar inte bör ses som ett självändamål, då ett tätare intervall kan komma att påverka projektiden eftersom tävlingsskisser måste påbörjas innan antagen detaljplan – vilket berör både kvalitet och kostnadsmassa i negativ bemärkelse. Lejonfastigheter anser att formuleringen om arkitekttävlingar bör begränsas till att de används med ett tätare intervall för fastigheter som bedöms ha stor inverkan på stadsbilden. Lejonfastigheter bedömer att arkitekttävlingar även bör innefatta andra byggnadstyper utanför det offentliga byggandet samt att de genomförs inom given detaljplan eller på annat sätt säkrade förutsättningar.

Kommunens svar:

Utställningshandlingen har kompletterats med kommentarer kring tillgänglighet under rubriken "Användbar" i arkitekturkapitlet. (2)

Stadskärnans kvaliteter utgör utgångspunkten för inriktningen i Utvecklingsplan för Linköpings innerstad och därmed också stadsbyggnadsprinciperna i Arkitekturprogrammet. Linköpings kommun anser därför att kommentaren är besvarad. (3)

Yttrandet avseende samverkan, struktur och god planering som en förutsättning för arkitektonisk kvalitet är riktigt och utställningshandlingen har också kompletterats med en sådan kommentar (bakgrund). (6)

Arkitekturprogrammet avser Linköpings innerstad där alla projekt oavsett storlek är betydelsefulla och ska hålla en hög kvalitet. Därför vidhåller kommunen att alla projekt ska hanteras med stor medvetenhet om kvalitetsaspekter. Detta innebär att analys av bärande kvaliteter ska identifieras och utvecklas. Men beroende på läge och typ av verksamhet kan det vara olika aspekter som är viktiga. Observera att krav på kvalitet inte alltid leder till fördyringar av projektet utan att rätt aspekt av projektet lyfts fram och utvecklas. Med ökad medvetenhet fattas mer avvägda och riktiga beslut som leder till kvalitet i slutprodukten. (7)

Linköpings kommun delar åsikten om att arkitekttävlingar ska anordnas för byggnader som huvudsakligen bedöms ha inverkan på stadsbilden. Givetvis ska också kommunen stimulera till tävlande utanför det offentliga byggandet, men har inte samma rådighet över det. (8)

Arkitektonisk idé och arkitekturbegreppet

1. **Emil Nilsson** bedömer att en viktig aspekt som saknas i samrådshandlingen är att arkitekturen som sådan berör alla utan att vi själva behöver vara medvetna om det och att arkitekturen i sig berör individer oavsett kunskapsnivå inom ämnet. Nilsson menar att arkitekturens berörande aspekt är viktig för alla som vistas i staden, inte endast för de med särskilt intresse för arkitektur. Nilsson lämnar förslag om att stycket om arkitekturens berörande aspekt också ska ta upp den omedvetna komponenten av denna aspekt, det vill säga den komponent som påverkar alla.
2. **Emil Nilsson** anser att ämnet konst inte behandlas tillräckligt i Arkitekturprogrammet för innerstaden och menar att konsten är en väsentlig del av stadsbilden, eftersom den bidrar till att öppna upp den berörande aspekten av arkitekturen och stadsmiljön för en större målgrupp än vad arkitektur utan konst normalt förmår göra. Nilsson lämnar förslag om att Arkitekturprogrammet för innerstaden bör innehålla riktlinjer eller beskrivningar för vilken ambition Linköpings kommun har när det kommer till den del av konsten som kan ingå i gestaltningen av nya och existerande byggnader.
3. **White arkitekter AB** anser att arkitekturbegreppet i samrådshandlingen bör definieras på ett vidare plan som beskriver miljöer snarare än objekt. De bedömer att samrådshandlingens fördjupningsdelar avser miljöerna, men att det saknas tydlighet och att Arkitekturprogrammet från början tenderar att vara allt för objektfokuserat.
4. **White arkitekter AB** anser att begreppet "arkitektonisk idé" bör preciseras och bedömer vidare att byggherrar behöver en tydlig handledning kring detta. White ställer frågan om en arkitektonisk idé endast ska existera vid bygglovsansökan, hur tydlig den bör vara och ifall den behöver granskas i kontrollplanen vid slutbesiktning.
5. **Cityfastighetsägarna i Linköping** anser att ett projekt inte ska kunna nekas för att det saknar arkitektonisk idé.
6. **Lejonfastigheter** kommenterar frågan om arkitektonisk idé som en fråga främst i relation mellan leverantör och kund kopplat till enskilda uppdrag, inte i första hand kopplat till upphandling av ramavtalsleverantörer enligt LOU.

Kommunens svar:

Linköpings kommun instämmer i kommentaren om arkitekturens berörande dimension. Utställningshandlingen har kompletterats gällande arkitekturens påverkan på såväl medvetna och omedvetna sinnen (fördjupning arkitektur). (1)

Linköpings kommun instämmer i yttrandet gällande konstens betydelse för stadsrummets kvalitet och berörande aspekt. Utställningshandlingen har därför kompletterats inom "fördjupning stadsbyggnad". (2)

Arkitekturprogrammets uppdelning i ett kapitel om stadsbyggnad och ett kapitel om arkitektur är till stor del ett pedagogiskt grepp för att strukturera frågeställningarna men beskriver också en syn på de två företeelserna stadsbyggnad och arkitektur. Stadsbyggandet hanterar strukturer och system och hela, sammansatta miljöer medan arkitekturen representeras av enskilda byggnader eller med andra ord; arkitektoniska objekt. Yttrandets kommentar om att Arkitekturprogrammet bygger på ett missförstånd av programmets upplägg, kapitlet om stadsbyggnad med stadsbyggnadsprinciperna är exempel på motsatsen. (3)

Linköpings kommun instämmer i kommentaren om behovet av precisering av begreppen arkitektonisk idé liksom stadsbyggnadsidé och dess innebörd. Utställningshandlingen har kompletterats avseende detta (fördjupning arkitektur). (4)

Yttrandet om att projekt inte ska kunna nekas för att det saknar arkitektonisk idé hörsammas inte i utställningsförslaget då det är avgörande för den byggda slutproduktens arkitektoniska kvalitet. Att byggherren formulerar sina ambitioner i en arkitektonisk idé är ett fullt rimligt krav att ställa vid nybyggnation i innerstaden. Nivån och omfattningen på den kan naturligtvis variera med projektets storlek, omgivning och projektets inverkan på stadsrummet. För en praktiserande arkitekt är en idé ingen svårighet att formulera, dessutom kan den naturligtvis revideras och ändras efter hand när skissarbetet framskrider och ny kunskap byggts upp. (5)

Yttrandet om LOU kommer inte att hörsammas då frågan om arkitektonisk skicklighet hos konsult är avgörande för slutproduktens arkitektoniska kvalitet. (6)

Stadsbyggnadsprinciperna

1. **Motala kommun** uttrycker sig positivt om programmet och poängterar särskilt att de föreslagna stadsbyggnadsprinciperna och målsättningarna kan fungera som ett bra verktyg för att åstadkomma en stadsmässig bebyggelsemiljö.
2. **Cityfastighetsägarna i Linköping** är positivt inställda till att lokaler i bottenvåningen ska kunna utnyttjas som bostäder under en övergångstid.
3. **Lejonfastigheter** kommenterar stadsbyggnadsprincipen om bottenvåningarnas innehåll och föreslår att skrivningen bör lättas upp så att låsningseffekter inte uppstår, det vill säga att andra verksamheter som inte har kommersiellt eller publikt syfte också kan rymmas i bottenvåningarna. Detta bör särskilt prövas i sådana lägen i staden där den kommersiella potentialen är låg.
4. **Lejonfastigheter** kommenterar stadsbyggnadsprincipen som rör vegetationen i gaturummen och anser att programmet bör lyfta de gröna miljöerna mer än bara frågan om planteringar i kvartershörn. Lejonfastigheter hänvisar dels till dagvattenhantering men också vikten av grönska som en avstressande effekt på människor.
5. **Linköpings guideklubb** anser dels att fler grönytor i innerstaden bör rustas upp och omvandlas till park, dels att alltför många grönytor har försvunnit genom bebyggelse.
6. **Statens fastighetsverk** finner risk att stadens grönska försvinner vid förtätning av innerstaden. SFV bedömer dessutom att stadens parker riskerar att få ett ökat slitage, i samband med förtätning, vilket i

sin tur innebär ett större underhåll. SFV anser att stadens parker är nödvändiga för den ekologiska hållbarheten och att Arkitekturprogrammet ska stärka dessa, genom att i stadsbyggnadsprinciperna innefatta vegetationens och vattnets roll i stadsbyggandet.

7. **Anders Johansson** anser att en ny stadsbyggnadsprincip bör ange att fyravåningshus med indragen femte våning ska vara "norm" samt att det vid varje nybyggnation bör finnas en allmän "mötesplats" mot gatan.
8. **Hans Stålnér** lämnar förslag om att stadens mötesplatser bör ingå i Arkitekturprogrammet med ett fokus på stadsrummet inklusive urbant gestaltade stadsparker.
9. **Hans Stålnér** anser att Arkitekturprogrammet för innerstaden bör ha ett tydligare fokus på yttre rumsbildning, menat med att byggnadsverk formar olika stadsrum med platsbildningar. Stålnér bedömer att "Torg" borde ingå som en kategori i Arkitekturprogrammet för innerstaden, då de utgör gestaltade ytor i stadsmiljön. Stålnér önskar fler och mer omfattande beskrivningar av de gestaltade ytorna i Arkitekturprogrammet för innerstaden.

Kommunens svar:

Linköpings kommun anser att efterfrågad modifiering kopplat till marknadsläget redan finns avseende bottenvåningars innehåll. Utställningshandlingen har kompletterats för att ytterligare förtydliga detta (fördjupning stadsbyggnad). Samtidigt skapar nya projekt alltid ett nytt läge med nya kommersiella förutsättningar, se bara på exemplet Vallastaden där ett ambitiöst stadsbyggnadsprojekt helt har förändrat de ekonomiska förutsättningarna på platsen. (3)

Linköpings kommun delar uppfattningen att parker och rekreationsytor är viktiga inslag i städer och att det är betydelsefullt att värna tillgången till grönytor i Linköpings innerstad. Kommunen instämmer i bedömningen att den utvidgning och utveckling av Linköpings innerstad som föreslås i utvecklingsplan för Linköpings innerstad medför ett ökat behov av kvalitativa parker och rekreationsytor. Mycket av detta behandlas i den sk. "Mötesplatsplanen" men dock inte landskapsarkitekturen som sådan.. Arkitekturprogrammet har därför utvecklat den tidigare stadsbyggnadsprincipen om vegetation och vatten till att nu omfatta även torg och parker, principen lyder "Torg, parker, vegetation och vatten för variation och hållbarhet" (fördjupning stadsbyggnad). (4) (5) (6) (7)

Yttrandet om fyravåningshus ger uttryck för ett annat synsätt än Arkitekturprogrammets inriktning som diskuterar frågeställningar om byggnaders höjd mer principiellt. Målsättningen med Arkitekturprogrammet är att skapa förutsättningar för olika lösningar i olika delar av staden och ska inte ange så precisa bestämmelser. (8)

Avsaknad av fokus på utformning stadsrummet inklusive urbant gestaltade stadsparker har i utställningshandlingen omhändertagits genom en ny komplettering av texten i det sjätte kapitlet "Arkitektonisk kvalitet i olika sektorer" där landskapsarkitekturen och vägarkitekturen lyfts ytterligare samt genom att stadsbyggnadsprincipen "Torg, parker, vegetation och vatten för variation och hållbarhet" förtydligar de offentliga rummens betydelse. (9)

Kulturmiljö och riksintressena

1. **Länsstyrelsen** konstaterar att tidigare granskningsyttrande över *Översiktsplan för Linköpings stad* (2010), avseende kulturmiljövårdens riksintressen i Linköpings innerstad och Kinda kanal ännu inte är tillgodosedda fullt ut. Vidare anser Länsstyrelsen att de synpunkter som framfördes då även fortsättningsvis ska beaktas.
2. **Länsstyrelsen** konstaterar att de kulturhistoriska värdena, vad avser Arkitekturprogrammets beskrivning av stadens kulturmiljöprofil, behöver beskrivas tydligare. Länsstyrelsen anser att avgränsningen av kulturmiljövårdens riksintressen i innerstaden behöver ses över och att beskrivningar för kulturmiljövårdens riksintressemiljöer behöver utvecklas i planhandlingarna. Länsstyrelsen välkomnar en fortsatt dialog med Linköpings kommun kring de kulturhistoriska värdena.
3. **Länsstyrelsen** bedömer att Arkitekturprogrammet för innerstaden bör redovisa hur riksintressevärdena långsiktigt ska kunna tillgodoses och bevaras, kopplat till det byggda arvet som resurs för nyskapande vad gäller byggande och boende.
4. **Länsstyrelsen** anser att såväl Riksantikvarieämbetets som Naturvårdsverkets beslutstexter för riksintressemiljöerna i innerstaden ska framgå av planhandlingarna.
5. **Länsstyrelsen** anser vidare att gränsdragningar för kulturmiljövårdens riksintressemiljöer tydligt ska lyftas in i planhandlingarna.
6. **Länsstyrelsen** lyfter också frågan om Naturvårdsverkets beslut om nytt innehåll och avgränsning av riksintresset Kinda kanal vad avser friluftsvärden. Länsstyrelsen konstaterar att riksintresset numera benämns *Stångåns vattensystem* och vill att planhandlingarna uppdateras samt att Naturvårdsverkets beslutsunderlag inarbetas på ett tillfredsställande sätt.
7. **White arkitekter AB** bedömer att Arkitekturprogrammet för innerstaden bör sätta upp ett mål för vilken prägel vår tid vill sätta på staden Linköpings kulturmiljöprofil så att alla aktörer gemensamt kan styra mot den visionen.
8. **Lejonfastigheter** kommenterar skrivningen gällande byggnader inom riksintresset för kulturmiljövården och anser att det bör kunna göras avsteg från bevarandeskyddet för att kunna inrymma verksamhet i dessa fastigheter. Lejonfastigheter anser att undantag från riksintresset bör göras i de fall då husen är tekniskt uttjänta, om de anses hälsofarliga, eller när dess särart inte längre har möjlighet att bevaras till fullo på grund av nutida krav på exempelvis arbetsmiljö, funktionshinder och miljökrav.
9. **Linköpings guideklubb** anser att framtida förtätning i Tannefors bör ske omsorgsfullt, då smalhusen utefter Nya Tanneforsvägen speglar en arkitektonisk epok från 1940-talet.
10. **Statens fastighetsverk** poängterar att det är viktigt att kulturvärden avseende byggnader och offentliga rum noggrant kartläggs och är en utgångspunkt för den fysiska planeringen.

11. **Statens fastighetsverk** anser att det bland de kulturhistoriskt känsliga lägena vid Linköpings domkyrka och slott ska finnas särskild reglering för att förhindra att de kulturhistoriska värdena byggs bort.
12. **Försvarsmakten** anser att samrådtexten skapar osäkerhet om hur kommunen förväntas hantera ärenden som rör objekt som är 20 meter och högre utanför samlad bebyggelse och över 45 meter inom samlad bebyggelse. Försvarsmakten vill att det tydligt ska framgå att alla höga objekt ska remitteras till myndigheten.

Kommunens svar:

I Riksintressebilagan till den gemensamma översiktsplanen för Linköping-Norrköping (2010) redovisas kommunens syn på respektive riksintressen. Vad gäller riksintressena i innerstaden har det inte skett några förändringar i kommunens synsätt, varför redovisningen i Riksintressebilagan gäller även i fortsättningen. Detta bekräftades också i den aktualiseringsprövning, som beslutades av kommunfullmäktige i juni 2016. Redovisningen av riksintressen i Arkitekturprogrammet överensstämmer med redovisningen i Riksintressebilagan. För närvarande pågår ett omfattande arbete med att se över hela riksintressesystemet. När beslut fattas om ett nytt riksintressesystem och en revidering genomförs av de statliga riksintresseanspråken, kommer Linköpings kommun att ta ställning till det fortsatta arbetet med riksintressen. Kommunen kommer dock enligt Länsstyrelsens önskemål, att i utställningshandlingen för Arkitekturprogrammet redovisa att statliga myndigheter i vissa avseenden har en annan syn på riksintressena än kommunen. Noteras bör också att kommunen arbetar aktivt med att förbättra kunskapen om och fördjupa analysen av Kinda kanals kulturmiljöer. Ett steg i detta är den antikvariska utredningen "Stångåns kajer 2016-06-01" som tagits fram som underlag till utvecklingsprojekten längs Stångån. (1) (2) (4)

Yttrandet om stadens kulturmiljöprofiler och önskan om en fortsatt dialog i dessa frågeställningar kommer att kunna utvecklas inom ramen för Principer för ett systematiskt kulturmiljöarbete som ingår i handlingsplan för fortsatt arbete. (2)

Linköpings kommun sympatiserar med den övergripande andemeningen i yttrandet om kulturhistoriskt intressant bebyggelse som en resurs i utvecklandet av staden. Utställningshandlingen har därför kompletterats med en stadsbyggnadsprincip som lyfter denna fråga (fördjupning stadsbyggnad). (3) (10)

Vad avser gränsdragningarna för de båda riksintressemiljöerna för kulturmiljövården, illustreras dessa i en karta i planhandlingen. Linköpings kommun bedömer därför att ett ytterligare tydliggörande av riksintressenas respektive gränser inte behöver göras. (5)

Linköpings kommun tackar Länsstyrelsen för uppmärksammandet av Naturvårdsverkets revideringar av Stångåns vattensystem som riksintresse för friluftsvården. Den enda ändring som berör Kinda kanal inom planområdet är att riksintresset för friluftsliv numera namnges Stångåns vattensystem, varpå den nya benämningen beaktas i kommande planer och program. (6)

Linköpings framtida kulturmiljöprofil har tidigare formulerats i såväl "Riksintresse för kulturmiljövården Linköpings stadskärna" och i "Utvecklingsplan för Linköpings innerstad" samt i form av stadsbyggnadsprinciper i föreliggande program. Därmed anser kommunen kommentaren besvarad. (7)

Yttrandet om förändringsmöjligheter i kulturhistoriskt intressanta byggnader behandlas inte inom ramen för Arkitekturprogrammet. Sådana bedömningar görs i anslutning till bygglovsprövning eller i detaljplanearbetet. (8)

Yttrandet om utveckling av Tannefors avhandlas inte i Arkitekturprogrammet utan behandlas och bedöms i enskilda detaljplaneprogram och detaljplaner. (9)

Yttrandet om särskilda skyddsföreskrifter för bebyggelsen och miljöerna runt Domkyrkan och Slottet kan anses skyddas inom ramen för riksintresse för kulturmiljövården, Linköpings stadskärna. (11)

Som framgår av Arkitekturprogrammet så ska höga objekt remitteras till Försvarsmakten. Linköpings kommun anser att texten under "Riksintresse för totalförsvaret" således är tillfyllest i detta avseende. (12)

Hållbarhetsaspekter

1. **Bahá í-samfundet Linköping** anser att ett viktigt ändamål är att säkerställa att innerstaden innehåller boendeformer för människor med olika ekonomiska förutsättningar och inte nästan uteslutande bostäder i topsegmentet.
2. **Lejonfastigheter** anser att hållbart byggande ur ett miljömässigt och ekologiskt perspektiv bör ta ett större utrymme i programmet och ställer frågan om hur Linköping beaktar de lokala målen om en koldioxidneutral kommun till år 2025 samt de globala målen för hållbar stadsutveckling.
3. **Sune Sandström** anser att ett viktigt bidrag till att göra Linköping klimatneutral är att staden bör ta tillvara på solenergin och kompensera för utsläpp av fossil koldioxid. Sandström anser att integrering av solcellspaneler med övriga delar av bebyggelsen, där tak, fasader, balkonger och delvis markiser får mer än en funktion, bedöms vara en viktig uppgift för ny arkitektur.
4. **Sune Sandström** finner att både det lokala och det globala klimatet bör få en större plats i Arkitekturprogrammet för innerstaden, då större städer bildar öar med flera grader högre temperatur än på omgivande landsbygd. Sandström anser att bebyggelse och andra ytor i större utsträckning bör reflektera tillbaka solstrålning för att kunna ge en svalare stad med mindre behov av energi.
5. **Sune Sandström** anser att färgnyanser inte bara är en fråga om estetik, då de också kan ha en viktig funktion vad gäller det lokala klimatet, där ett exempel kan vara att ljusröda tegelpannor är bättre än svarta sådana. Sandström menar att ljusa fasader reflekterar ner mera dagsljus i gaturum och innergårdar och det minskar behovet av elbelysning ute och inne.
6. **Region Östergötland** bedömer att Linköpings stads attraktivitet är regionalt viktig och att kvaliteter ska vårdas, utvecklas och tillgängliggöras för alla. Regionen anser att förslaget har tydligt hållbarhetsfokus och av synpunkterna kan tolkas som att Regionen ser Arkitekturprogrammet som en inspiration för mindre kommuner. Region Östergötland kommenterar också vikten av kollektivtrafikens framkomlighet.

Kommunens svar:

Linköpings kommun delar uppfattningen om att innerstaden behöver rymma olika typer av boendeformer och bostadsstorlekar. Denna typ av frågeställning ingår dock inte i Arkitekturprogrammet, utan hanteras i enskilda detaljplaneprogram och detaljplaner. Dock har texten om social hållbarhet kompletterats med en kommentar att blandade upplåtelseformer kan bidra både till en mer varierad stadsbebyggelse och social sammanhållning. (1)

Målet om att göra Linköping till en koldioxidneutral kommun 2025 fastställdes av kommunfullmäktige 2012. Kommunen arbetar med klimatpåverkan på olika sätt, bland annat genom energirådgivning, informationsinsatser om avfallssortering, Mobility management-aktiviteter med mera. Arkitekturprogrammets föreslagna principer för stadsbyggandet och övriga utgångspunkter för en tätare och mer effektiv stad stödjer kommunens CO₂-neutralitetsmålsättning. En tätare stad med ett kontinuerligt gatunät gör det lätt att gå och cykla, skapar underlag för kollektivtrafik och gör det lättare för människor att mötas. Arkitekturprogrammet har förtydligats kring detta både i arkitekturkapitlet (rubriken robust) och i hållbarhetskapitlet (under hållbart stadsbyggande). Yttrandet om integrering av solcellspaneler med mera innehåller förslag till åtgärder av sådan art som inte hanteras i programmet. Den typen av frågeställningar behandlas i enskilda detaljplaneprogram och detaljplaner. Den mer övergripande frågeställningen besvaras enligt ovan. (2) (3)

Linköpings kommun gör bedömningen att yttrandena om stadens temperatur är relevant för diskussionen kring hur vi formger framtidens stadsmiljöer ur ett klimatperspektiv. Stadsbyggnadsprincipen om vegetation och vatten i stadsmiljön är kompletterad med en kommentar om behovet av kylning av stadsrummen. (4)

Linköpings kommun bedömer att de föreslagna åtgärderna kring taktegelväg är för specifika för Arkitekturprogrammets detaljeringsnivå och att dessa istället hanteras i enskilda detaljplaneprogram samt detaljplaner. (5)

Frågor som berör förslag om kollektivtrafikens framkomlighet i stadskärnan avses hanteras inom ramen för den trafikplan som Linköpings innerstad för närvarande tar fram. (6)

Stadens ljus och belysning

1. **Sune Sandström** bedömer att förtätning av bebyggelse innebär att det blir mörkare mellan husen och denne anser istället att stora ytor både ute samt inne bör sträva efter att vara ljusa.
2. **Anders Johansson** anser att stadens bebyggelse bör släppa in solljus för miljön och hälsans skull.
3. **Tekniska verken** är övergripande positiva till planförslaget och dess syfte, men kommenterar avsaknad av referens till kommande "Riktlinjer för stadens belysning" då belysning är en viktig del i upplevelsen av staden.

Kommunens svar:

Stadsbyggnadsprincipen om husets höjd och gatans bredd hanterar frågan om dagsljus och solljus i stadens rum. Frågan om färgsättning på enskilda byggnader hanteras i kommande detaljplaner. (1) (2)

Arkitekturprogrammet har kompletterats med en handlingsplan som kommenterar behov av fördjupade dokument såsom exempelvis "Vägledning för stadens belysning", reviderat Stadsmiljöprogram kallat "Vägledning för utformning av stadsmiljön" och så vidare. (3)

Besöksnäringen

1. **Länsstyrelsen** poängterar att det vore önskvärt om Arkitekturprogrammet lyfte fram den bebyggda miljös betydelse ur ett besöksmålsperspektiv.
2. **Visit Linköping & Co** ställer frågan om hur Arkitekturprogrammet för innerstaden kan stödja eventstrategin och önskar ett kapitel som utgår ifrån, och mer utförligt beskriver innebörden av, denna.

Kommunens svar:

Linköpings kommun instämmer i att besöksnäringen är en viktig del av Linköpings näringsliv och har därför valt att komplettera Arkitekturprogrammet (bakgrund) med hur arkitekturen och stadsmiljön kan bidra till stadens besöksattraktivitet som stöd för eventstrategin. (1) (2)

Stadens silhuett

1. **Länsstyrelsen** önskar ett mer utvecklat resonemang kring stadens siluett.
2. **Anders Johansson** anser att Linköpings bebyggelse bör hållas låg och att Domkyrkan alltid ska vara den dominerande byggnaden i staden.
3. **Linköpings guideklubb** bedömer att höjden på nya byggnader inte får avvika från befintlig bebyggelse. Linköpings guideklubb anser att Domkyrkan ska kunna synas från Trädgårdsföreningen och att Linköpings horisont inte får förändras av alltför höga hus i innerstaden samt att högre hus inte placeras på höga punkter.
4. **Statens fastighetsverk** ser med oro på utvecklingen av höga byggnader, på högre byggnadshöjder, i närheten av Linköpings slott. SFV instämmer inte i Arkitekturprogrammets resonemang om att höga punkthus får en annan inverkan på stadsmiljön om de placeras i lägre partier av staden. SFV bedömer att punkthus kan bryta historiska siktlinjer och visuellt dominera över intilliggande bebyggelse samt ändra solinstrålning och klimat.

Kommunens svar:

Bakgrundskapitlet har kompletterats med ett resonemang om stadens siluett. Det framgår av den kompletterande texten att domkyrkan, tillsammans med andra höga byggnader och skorstenar, kommer att fortsätta att dominera stadens siluett från det omgivande landskapet men att siktlinjer inne i stadsmassan kan komma att påverkas av nya projekt i innerstaden. (1) (2) (3) (4)

Offentlig konst och tillfällig arkitektur

1. **Emil Nilsson** skulle gärna vilja se att en gatufestival arrangeras i Linköping, där erkända konstnärer ges tillfälle att gestalta befintliga ytor i staden i form av väggmålningar. Nilsson anser att Arkitekturprogrammet för innerstaden bör beskriva riktlinjer, ramar och ambitioner för konstnärlig gestaltning av våra byggnaders yttersidor. Nilsson anser att Arkitekturprogrammet för innerstaden bör kunna utforma riktlinjer för hur Linköpings kommun ser på möjligheterna att utsmycka befintliga byggnader med väggmålningar.

2. **White arkitekter AB** anser att det vore på sin spets ifall Arkitekturprogrammet för innerstaden skulle öppna upp mer för tillfällig arkitektur som kan röra sig i gränslandet mellan konst, arkitektur och medborgardialog samt engagemang. En sådan form av arkitektur tenderar att uppmuntra till engagemang och kreativitet.
3. **White arkitekter AB** efterfrågar en beskrivning av 1 % -regeln avseende konst i det offentliga rummet.

Kommunens svar:

Texten om konst i det offentliga rummet och tillfällig arkitektur har utvecklats, den offentliga konstens betydelse för att skapa en berörande och intressant miljö har förtydligats. 1 % -regeln beskrivs ytterligare. Noteras bör dock att frågan om konst i det offentliga rummet och gatufestivaler med konstnärligt innehåll är Kultur- och fritidsförvaltningens ansvar. Arkitekturprogrammet lyfter också fram behovet av bättre rutiner för samordning mellan Kultur- och fritidsförvaltningen och Miljö- och samhällsbyggnadsförvaltningen i dessa frågor. Se även Handlingsplan för fortsatt arbete. (1) (2) (3)

Medborgardelaktighet

1. **Bahá ì-samfundet Linköping** anser att Linköpings kommun bör överväga hur synpunkter från röstsvaga delar av samhället, till exempel barn och ungdomar, kan tillvaratas vid bedömning av ett planerat byggprojekt – vilket torde öka engagemanget bland kommunmedborgarna för dess fysiska närmiljö.

Bahá ì-samfundet Linköping anser att mindre fickplanteringar behöver en intensiv tillsyn för att dessa inte ska tappa sin attraktiv genom exempelvis nedskräpning och rekommenderar Linköpings kommun att erbjuda grupper av medborgare i närområden (bostadsrättsförening, lokal hyresgästförening, småföretagare, skola) att ansvara för skötsel av en plantering mot en viss ersättning. Bahá ì-samfundet Linköping tror att detta förhoppningsvis kan leda till ett större lokalt engagemang för den fysiska närmiljön samt skapa tillfällen för möten och samarbeten.

Kommunens svar:

Frågan om medborgardelaktighet i stadsbyggandsprojekt är viktig, men ingår inte som ett uppdrag inom Arkitekturprogrammets avgränsning. (1) (2)

Processer för implementering och genomförande

1. **Länsstyrelsen** önskar ett mer konkret resonemang kring hur Arkitekturprogrammet ska förankras och implementeras i kommunens olika förvaltningar och nämnder. Länsstyrelsen kommenterar att särskilda utbildningsinsatser riktade till både politiker och tjänstemän kring Arkitekturprogrammets innehåll kan komma att behövas ifall programmets intentioner ska beaktas i samband med kommunal bygglovgivning och markanvisning.
2. **Kultur- och fritidsnämnden** ställer sig positiv till Arkitekturprogrammet för innerstaden men lyfter behovet av dialog mellan förvaltningarna i tidigt skede om målsättning ska kunna uppnås.

3. **Cityfastighetsägarna i Linköping** är positiva till att enskilda detaljplaners gestaltungsprogram kan ersättas av Arkitekturprogrammet för innerstaden.
4. **White arkitekter AB** anser att en tydlig genomförandeplan bör kopplas till Arkitekturprogrammet för innerstaden, då det är avgörande för att visa vägen för hur kommunen kan uppnå de högt satta ambitionerna. I synnerhet är White arkitekter AB frågande till hur den arkitektoniska idén säkerställs genom hela processen, hur kommunen tar inriktningarna "vid markanvisningar i den utvidgade innerstaden bör kvalitetskriteriet alltid användas" och "kommunens byggande ska vara ett föredöme" vidare genom den egna organisationen samt i de kommunala bolagen.
5. **White arkitekter AB** ställer frågan om hur branschen gemensamt kan höja kompetensen för att bedöma om en byggnad har en god form-, färg- och materialverkan.

Kommunens svar:

Linköpings kommun instämmer i behovet av utbildnings- och implementeringsinsatser. Utställningshandlingen har därför kompletterats med en handlingsplan för detta. (1) (2)

Arkitekturprogrammet har kompletterats med en handlingsplan som kommenterar behov av fördjupade dokument såsom exempelvis "Modeller för kvalitetsssäkring i markanvisningar". (4)

Yttrandet om branschens behov av att höja kompetensen vad gäller PBL 8 kap 1 § är inte en fråga för Arkitekturprogrammet, utan snarare en branschfråga. I Handlingsplan för det fortsatta arbetet återfinns workshops för intressenter kring frågan om arkitektonisk kvalitet. (5)

Ekonomiska konsekvenser

1. **Barn- och ungdomsnämnden** ställer sig bakom planprogrammet och menar att planförslaget till stora delar stämmer väl överens med ambitionen gällande nya verksamhetslokaler, men poängterar också att Arkitekturprogrammets intentioner kan medföra kostnadsökningar.
2. **Bildningsnämnden** ställer sig positiv till planförslaget och att ambitionen i Arkitekturprogrammet till stora delar överensstämmer med kriterier för nya lokaler, men poängterar också att Arkitekturprogrammets intentioner kan medföra kostnadsökningar.

Kommunens svar:

Yttrandena om att ökade kvalitetskrav kan medföra kostnadsökningar är fullt rimligt, speciellt med tanke på att Arkitekturprogrammet behandlar ny bebyggelse i innerstaden. I innerstaden ställs krav på extra samordning och anpassning till både omkringliggande stadsbebyggelse, med sina gaturum och befintliga byggnader, men också pågående verksamheter och stadslivet som helhet. Beredskap behöver finnas för att hantera ett eventuellt dyrare byggande, men det bör samtidigt noteras att kostnadsökningar också kan undvikas genom god tidsplanering, samverkan och kreativitet. Kvalitet är inte likalydande med kostsamt, i synnerhet inte när möjlig värdeökning och / eller kostnader för drift och underhåll vägs in. Notera att kravet på att projekten ska ha en arkitektonisk idé i sig inte är

kostnadsdrivande, idén kan gälla en begränsad del av byggnaden såsom till exempel utformning av sockelväning eller färg på byggnaden. (1) (2)

Övrigt

1. **John Ericson** är frågande till placering av nya Resecentrum vid Stångebro och hur den nya centralstationen ska kunna inrymmas mellan Stångån och Ljungstedtska skolan. Ericson anser att det borde vara en stor fördel att inte ha järnvägsspår, perronger och broar att ta hänsyn till i samband med att innerstaden ska få växa över Stångån. Ericson menar att kommunen bör se över andra möjligheter än att anlägga järnvägsspår, perronger och broar i tunnlar. Ericson anser att om spåren ges en annan sträckning, mellan Steningeviadukten och Ostlänkens inkommande korridor i öster, friläggs stora marktytor på båda sidor om Stångån från Steningeviadukten till Linköping Arena och nya brandstationen för ett eftertraktat innerstads- och bostadsbyggande.
2. **Sune Sandström** bedömer att förtätning i form av ny bebyggelse i området mellan Garnisonsvägen och Regementsgatan är möjlig att genomföra.
3. **Sune Sandström** anser att arkader med genomskinliga tak ger skydd vid regn och gör det lättare att ta sig fram vid snöfall. Sandström bedömer att en lämplig plats för en sådan arkad är på Nygatan mellan Lilla Torget och Snickaregatan.

Tillstyrkan med komplettering:

4. **Linköpings universitet** ser positivt på programmet som helhet. LiU har utöver detta en önskan om att formuleringen kring Universitetets synlighet i staden formuleras om.

Rättelser:

5. **Länsstyrelsen** har en redaktionell synpunkt på att texten i teckenförklaringen till plankartan på sid 55, under avsnittet "Riksintressen", bör ändras till benämningen "Riksintresse för kulturmiljövården".
6. **White arkitekter AB** påpekar att illustration på sid 66 visar "skogens brevlåda" och är formgiven av White arkitekter.
7. **Statens fastighetsverk** påpekar att det korrekta namnet på parkområdet närmast Linköpings slott är Kungsträdgården och inte Slottsparken så som det felaktigt står skrivet i samrådshandlingen.

Kommunens svar:

Förslag och kommentarer kring specifika byggnadsprojekt besvaras inte inom ramen för Arkitekturprogrammet. (1) (2) (3)

Kompletteringar och rättelser har införts. (4) (5) (6) (7)